

محیط‌شناسی راهبردی و برآورد استراتژیک نقش آفرینی ایران در منطقه غرب آسیا

ایوب نیکونهاد^۱ (نویسنده مسئول)

استادیار دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)

زاهد غفاری هاشجین^۲

استاد گروه علوم سیاسی دانشگاه شاهد تهران

عبدالرضا بیگی نیا^۳

دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد تهران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۳۱

چکیده:

هدف: کشورها بر اساس توجه به سه مؤلفه، قدرت داخلی، نقش آفرینی در درون نظم‌های منطقه‌ای و بازیگری هوشمندانه در محیط بین‌المللی در جهت دستیابی به جایگاه بهتر و مطلوب‌تر در نظام بین‌الملل به ایفای نقش می‌پردازند. لازمه ایفای نقش صحیح در عرصه معادلات منطقه‌ای، محیط‌شناسی راهبردی بر اساس معیارهای پذیرفته‌شده است. تا زمانی که یک بازیگر به شناخت صحیح و اصولی از خود و محیط منطقه‌ای که در آن قرار گرفته است دست پیدا نکند کنشگری آن‌هم نمی‌تواند اصولی و قاعده‌مند و در راستای منافع و اهداف حیاتی آن باشد؛ بنابراین دستیابی به محیط‌شناسی راهبردی و انتخاب راهبرد مناسب در وضعیت‌های گوناگون در مواجهه با مسائل سیاست خارجی یکی از الزامات اصلی نقش آفرینی دولت‌ها در آینده است.

روش: پژوهش حاضر باهدف «محیط‌شناسی راهبردی و برآورد استراتژیک نقش آفرینی ایران در سطح سیاست خارجی منطقه‌ای» با استفاده از الگوی تحلیل SWOT انجام شده است. این پژوهش از لحاظ هدف، بنیادی و به

^۱ anikunahad@yahoo.com

^۲ z_ghafari@yahoo.com

^۳ beyginia@gmail.com

لحاظ روش از نوع آمیخته بوده و گردآوری داده‌ها به دو شیوه پیمایش محیطی متون و همچنین با استفاده از پرسشنامه خبرگانی صورت گرفته است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که برآورد و ارزیابی موقعیت ایران در محیط منطقه‌ای در وضعیت تدافعی اما رو به بهبود قرار دارد اما ضعف‌های داخلی و تهدیدات بیرونی محدودیت‌های گسترده‌ای در جهت بهره‌گیری از قوت‌ها و فرصت‌ها برای نقش‌آفرینی فعالانه ایران در محیط منطقه‌ای ایجاد کرده است. **نتیجه‌گیری:** با توجه به موقعیت اقدام استراتژیک کشور در محیط منطقه‌ای، لازم است جمهوری اسلامی ایران در راهبردهای سیاست خارجی خود بازنگری به عمل آورده و در مرحله اول سیاست خارجی تدافعی و محافظه‌کارانه در راستای نقش‌آفرینی در محیط منطقه‌ای در پیش بگیرد.

واژگان کلیدی: محیط‌شناسی راهبردی، جمهوری اسلامی ایران، محیط منطقه‌ای، برآورد استراتژیک، تحلیل SWOT

مقدمه

۱) بیان مسئله

یکی از اهداف اصلی دستگاه دیپلماسی کشورها، منزلت طلبی و ارتقاء جایگاه و کنشگری کشور در عرصه سیاست خارجی با بهره‌گیری از دیپلماسی فعالانه و هوشمندانه در محیط‌های منطقه‌ای و بین‌المللی است. در برهه‌هایی از نظام بین‌الملل که نظم سابق تضعیف‌شده و نظم جدید در حال ظهور است (دوران گذار در نظام بین‌الملل) فرصت مناسب و مطلوبی برای کشورها فراهم می‌سازد تا نسبت به ارتقاء جایگاه خود در درون نظم‌های منطقه‌ای و بین‌المللی اقدام کنند. بهبود بخشیدن به جایگاه یک کشور در محیط منطقه‌ای و نظام بین‌الملل الزاماتی دارد که ازجمله آن الزامات انجام مستمر محیط‌شناسی راهبردی با توجه به ماهیت سیال و متغیر محیط و پویا است درواقع پارامترهای ایجابی قدرت داخلی (قوت‌ها) و منطقه‌ای (فرصت‌ها) می‌توانند بر ارتقای سطح کنشگری یک کشور هم در محیط منطقه‌ای و هم در محیط بین‌المللی نقش ویژه‌ای داشته باشند و در مقابل پارامترهای بازدارنده (ضعف‌ها و تهدیدات) هم می‌توانند موقعیت یک کشور را در مجموعه نظم‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به خطر بیا اندازند. الزام دوم در این خصوص تدوین راهبردهای بهینه، متناسب با برآورد اقدام و موقعیت استراتژیک یک کشور و نظام سیاسی است؛ چراکه هدف اصلی محیط‌شناسی راهبردی تدوین و ترسیم سیاست‌ها و راهبردها همگام با برآورد موقعیت کشورهاست. الزام سوم در این خصوص داشتن بیش و نگاه واقع‌گرایانه نسبت به مسائل داخلی و منطقه‌ای است تا با تکیه بر

این رویکرد بتوان یک ارزیابی جامع و کامل در نگاه به پیرامون خود کسب کرد. در صورتی که نظام-های سیاسی درک درستی از محیط‌شناسی راهبردی خود دست پیدا نکنند نمی‌توانند سیاست خارجی موافقی در سطح منطقه و نظام بین‌الملل در پیش بگیرند. از سوی دیگر با توجه به آشوبناکی محیط نظم منطقه‌ای و بین‌المللی تأمین منافع ملی کشورها در دوران گذار، نیازمند پیش‌نگری و اتخاذ راهبردهایی متناسب با برآورد استراتژیک کشورهاست؛ بنابراین انجام محیط‌شناسی می‌تواند در جلوگیری از غافلگیری کشورها مفید واقع شود.

از آنجایی که جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از قدرت‌های منطقه‌ای، در معادلات و مناسبات منطقه غرب آسیا یک نقش مهم و اثرگذار ایفا می‌کند و از سوی دیگر تضادهای عینی در منافع بازیگران در سطح منطقه و نظام بین‌الملل محدودیت‌های متعددی برای نقش‌آفرینی ایران به وجود آورده است و محیط پرتنش و رقابتی و متمایل به خصومت در این منطقه همواره تهدیدات و فرصت‌هایی پیش‌روی کشور قرار داده است، لازم است مطالعات علمی در جهت بهره‌گیری از قوت‌ها و فرصت‌ها در راستای غلبه کردن بر ضعف‌ها به‌عنوان یک ضرورت اساسی موردتوجه قرار گیرد از این‌رو پژوهش حاضر باهدف محیط‌شناسی راهبردی و برآورد استراتژیک نقش‌آفرینی ایران در سطح منطقه‌ای با بهره‌گیری از الگوی تحلیل SWOT انجام شده است.

۲) پیشینه پژوهش:

در خصوص پیشینه پژوهش می‌توان گفت آثار علمی منتشر شده در دو حوزه قابل دسته‌بندی است. حوزه اول آثاری هستند که با بهره‌گیری از الگوی تحلیل SWOT به نگارش درآمده‌اند از جمله این آثار می‌توان به قربانی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «راهبرد نگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT»، هادی پور و حافظ‌نیا (۱۴۰۰) در مقاله «تحلیل نقاط قوت و ضعف جمهوری اسلامی ایران در استفاده از ظرفیت‌های منطقه جنوب آسیا»، اکرمی نیا (۱۳۹۲) در مقاله «راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴» عراقی (۱۳۹۴) در رساله دکتری تحت عنوان «فرصت‌ها و چالش‌های صدور انقلاب اسلامی و راهبردهای ارتقاء آن در عصر بیداری اسلامی»، گلشنی و سهرابی (۱۳۹۱) در مقاله «نقش ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران در امنیت انرژی جهانی بر اساس مدل استراتژیک SWOT» اشاره کرد. حوزه دوم آثاری هستند که به لحاظ موضوعی همراستا با این موضوع‌اند اما از الگوی یاد شده استفاده نکرده‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به صالح نیا و بختیاری (۱۳۹۷) در مقاله

«اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)»، رستمی و نمایان (۱۳۹۸) در مقاله «مضامین و چالش‌های نقش راهبردی دیپلماسی اقتصادی در توسعه تجارت خارجی ایران»، فوزی و محمودی کیا (۱۴۰۰) در مقاله «جمهوری اسلامی ایران و نظام بین‌الملل: چرایی چالش‌ها و راهبردها» و دیگر آثار اشاره کرد.

۳) چارچوب نظری:

۳-۱) محیط‌شناسی راهبردی

در متون تخصصی، محیط‌شناسی راهبردی^۱ با مفاهیم متفاوتی مورد اشاره قرار گرفته است و برای این مفهوم از واژگان و سازه‌هایی همانند پویش افق، پویش محیطی، تحلیل آینده و... که بیشتر یک روش برای شناخت محیط هستند به عنوان یک مفهوم جامع در مدیریت راهبردی استفاده می‌شود درحالی‌که محیط‌شناسی راهبردی مفهومی عام‌تر بوده و به مثابه چتری برای این سازه‌ها به کار می‌رود و روشی همانند پویش محیطی در زیرمجموعه آن قرار می‌گیرد. این دانش که همانند هر دانش دیگری دارای اصول اساسی و روش‌های خاص خود است ارتباط‌دهنده میان گذشته، حال و آینده محیط با یکدیگر است. ویژگی‌های دنیای امروز همانند پویایی، پیچیدگی، عدم قطعیت و همچنین بروز پدیده‌هایی همچون بحران‌های سیاسی و اقتصادی جهانی، وقوع پیشران‌های شگفتی‌ساز و همچنین فناوری‌های نوظهور - که پیشران اصلی و کلیدی تغییرات به شمار می‌آید- سبب شده است تا سازمان‌ها و دولت‌ها برای جلوگیری از غافلگیری در مواجهه با آینده و برای بقا و توسعه خود از دانش محیط-شناسی راهبردی بهره بگیرند و این دانش امروزه در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و فناوری کاربرد گسترده‌ای پیدا کرده است. درواقع محیط‌شناسی راهبردی دانشی است که با بهره‌گیری از متدولوژی‌های علمی به مباحث چستی، چرایی و چگونگی شناخت محیط می‌پردازد. (مبینی دهکردی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۶).

تعاریف متعددی از محیط‌شناسی راهبردی ارائه شده است. مک دوئل محیط‌شناسی راهبردی را نوع خاصی از شناخت می‌داند که باهدف ارائه تحلیل‌های مرتبط در جهت دستیابی به اهداف جامع سازمان‌ها یا دولت‌ها انجام می‌گیرد. در این تعریف محیط‌شناسی راهبردی علاوه بر کمک به توانمندسازی تصمیم‌های مرتبط با سیاست‌های کلان و بلندمدت، تأثیر بسیار اساسی بر محیط عملیاتی

¹ Strategic Environmental Science

دارد و به چگونگی تحقق هوشمندانه مأموریت یک سیستم با غلبه بر چالش‌ها و ریسک‌ها و دست‌یابی به اهداف مطلوب آن در آینده هم توجه دارد (Mcdowell, 2008:26). آلپرن با تأکید بر مفهوم امنیت ملی در تعریف خود از محیط‌شناسی راهبردی و مورد بحث قرار دادن این مفهوم در سطح ملی معتقد است که محیط راهبردی مجموعه‌ای از چالش‌های کلان و فراگیر امنیت ملی در برمی‌گیرد و محیط‌شناسی راهبردی با ویژگی‌هایی نظیر عدم قطعیت، پیچیدگی و تغییرات سریع شناخته می‌شود (Alperen, 2017:55) کلپر محیط‌شناسی راهبردی را، فرآیند و محصول توسعه فهم و به دست آوردن دانش عمیق از محیط به منظور پشتیبانی از تصمیم‌های راهبردی می‌داند (Claper, 2014). کویگین بر این باور است که دولت‌ها محیط‌شناسی راهبردی را در سطح ملی به صورت اطلاعات مورد نیاز برای دستیابی به اهداف بین‌المللی خود انجام می‌دهند که هدف اصلی از انجام آن، پیش‌بینی پذیری و کاهش مدیریت ریسک در فرآیند سیاست‌گذاری و دست‌یابی به دانشی کارکردی یا هشدار پیش‌آگاهانه به تصمیم‌سازان است (Quiggin, 2007:53). بونارد^۱ با بهره‌گیری از دو مفهوم هوشمندی حال نگر (ایجاد آگاهی و غنا در فهم گذشته و حال باهدف شناخت چالش‌های دیرین) و هوشمندی پیش‌نگر (پیش‌نگری، شناسایی و هشدار از آینده باهدف شناخت چالش‌های نوظهور) نتیجه محیط‌شناسی راهبردی را «هشدار راهبردی» می‌داند که پاسخ به آن نیازمند تخصیص منابع اساسی است درحالی‌که در پاسخ‌دهی به هشدار عملیاتی یا تاکتیکی با منابع فعلی امکان‌پذیر است. جامع‌ترین تعریف در خصوص محیط‌شناسی راهبردی در گزارش مجلس عوام بریتانیا آمده که محیط‌شناسی راهبردی را دریافت و بررسی اطلاعات به منظور شناسایی چالش‌های راهبردی، تهدیدهای احتمالی، ریسک‌ها، مسائل نوظهور و فرصت‌ها می‌داند که با انجام آن آمادگی بیشتر و تلفیق بهتر راهکارها در فرآیند سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری مهیا می‌سازد (مبینی دهکردی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲).

۲-۳) محیط‌شناسی راهبردی در سطح ملی و مؤلفه‌های آن

در عصر ارتباطات و اطلاعات، محیط در تمامی سطوح آن از ملی تا بین‌المللی به‌طور روزافزونی در حال پویایی و تحول است. با وجود در دسترس بودن منابع متنوع برای تحلیل اما محیط‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و فناوری، در دنیای پیچیده امروز به‌سختی و ندرت قابل کنترل هستند؛ بنابراین به دست آوردن اطلاعات قابل اعتماد و دقیق از محیط برای تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان در

^۱ Pierre Bonnard

سطح ملی چالش‌های عمده‌ای به وجود آورده است. نظام‌های سیاست‌گذاری و دولت‌ها در این شرایط ناچارند تا با شیوه‌های نوین برای شناخت محیط، تفکر مدیریت راهبردی بلندمدت را در جهت مقابله هوشمندانه با تهدیدات و بهره‌برداری از فرصت‌های نوظهور توسعه دهند. چرا که اکثر سیاست‌های تدوین‌شده بر اساس ملاحظات کوتاه‌مدت بوده و تصمیم‌گیران را از نگاه به آینده و فراتر از مشکلات جاری باز می‌دارد. از این‌رو برخی از دولت‌های پیشرو همانند انگلستان (۲۰۰۴)، سنگاپور (۲۰۰۵)، هلند (۲۰۰۵)، ژاپن، سوئد و... این کاستی‌ها را به‌خوبی درک کرده و به کاوش روش‌ها و ابزارهای جدید به منظور بهبود شیوه‌های مدیریت در سطح ملی پرداخته‌اند (Dreyer and Stang, 2013: 7-32).

صاحب‌نظران حوزه مدیریت راهبردی برای ضرورت انجام محیط‌شناسی راهبردی در سطح ملی دو کارکرد متفاوت بیان کرده‌اند. در معنای اول محیط‌شناسی راهبردی به‌عنوان ابزاری برای سیاست‌گذاری در نظر گرفته می‌شود که هدف از انجام آن جمع‌آوری نظام‌مند طیف گسترده‌ای از اطلاعات و شواهد در مورد مسائل، روندها، پیشرفت‌ها، ایده‌ها و حوادث آینده در محیط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فناوری یا زیست‌محیطی است. درواقع محیط‌شناسی راهبردی در این کارکرد خود، فرایند جمع‌آوری نظام‌مند و ساختاریافته شواهد و علائم محیطی را تسهیل می‌کند و درک بهتری از پدیده‌های محیطی، روندها، پیشران‌های شکل‌دهنده به تغییر و روابط میان آن‌ها و همچنین بازیگران اصلی و اهداف آن‌ها و ظرفیت‌ها و منابع مورد نیاز را ایجاد می‌کند (Alperen, 2017: 70-81). اصولاً محیط‌شناسی راهبردی از افق‌های معمول برنامه‌ریزی فراتر می‌رود و علاوه بر شناسایی دغدغه‌های فوری و تهدیدات نوظهور، اغلب افق زمانی موردنظر آن افق میان‌مدت یا بلند-مدت است. چون هدف آن ارائه نشانه‌های اولیه از تحولات آینده است قبل از آن‌که این نشانه‌ها در دستور سیاست‌گذاران قرار گیرد.

برای انجام محیط‌شناسی راهبردی به‌عنوان ابزاری برای سیاست‌گذاری منابع گوناگونی را مورد استفاده قرار می‌دهند. دسته اول استفاده از شبکه تخصصی اطلاعات و کسانی است که در یک محیط یکسان مشغول به فعالیت هستند که اغلب منافع مشترک داشته و در دانش عمیق زمینه‌های مربوط به خود نیز دارای اشتراکاتی هستند. عموماً برای شناخت دقیق محیط از شبکه‌ای از متخصصان میان‌رشته‌ای در قالب پزل‌های خبرگانی برای انجام این کار استفاده می‌شود. منبع دیگر محیط‌شناسی راهبردی بهره‌گیری از پویش محیطی است؛ که در آن به ارزیابی نظام‌مند و دریافت اطلاعات از رسانه‌ها، روزنامه-

ها، مجلات علمی، کتاب، مقالات، کنفرانس‌ها، پایگاه‌های داده آنلاین در بستر اینترنت و... پرداخته می‌شود.

دومین کارکرد محیط‌شناسی راهبردی در سطح ملی به‌کارگیری آن در مفهومی گسترده‌تر به‌مثابه بخشی از فرایند جامع آینده‌نگاری است که هدف آن بهبود توانایی‌ها برای مقابله با آینده نامشخص و پیچیده است. آینده‌نگاری با تلاش‌های عامدانه، هدفمند و روشمند آگاهی از مسائل و شرایط در حال ظهور را گسترش می‌دهد و با توسعه دامنه شناخت آینده، از تفکر راهبردی حمایت می‌کند. فرایند آینده‌نگاری به سه مرحله تقسیم می‌شود. مرحله اول آن تشخیص اولیه مسائل در حال ظهور با استفاده از محیط‌شناسی است. مرحله دوم آن به‌کارگیری فنون آینده‌پژوهی است و در مرحله سوم بر توسعه سیاست‌ها مبتنی بر سناریوهاست (Habegger, 2009: 20-25).

بنابراین محیط‌شناسی که عمدتاً از تمامی بخش‌های دولتی و حیطه سیاستی فراتر می‌رود، پدیده‌ای کاملاً جدید است؛ و بسیاری از کشورها علاوه بر علم و فناوری، دانش محیط‌شناسی راهبردی را به سایر حوزه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تسری داده‌اند. به‌عنوان مثال کشورهایی همانند استرالیا، کانادا، فنلاند، ژاپن، فرانسه، نیوزیلند و انگلستان شناخت محیط را به دیگر زمینه‌ها مانند بهداشت عمومی، امنیت ملی، محیط‌زیست و دیگر حوزه‌ها توسعه داده‌اند. از این‌رو محیط‌شناسی و ارزیابی ریسک به علت غافلگیری دولت‌های ملی در مقابل تهدیدات ناشناخته مانند تروریسم، بیماری‌های فراگیر، تعاملات جهان آینده، پدیده‌های زیست‌محیطی و... تبدیل به یک ضرورت شده است.

در محیط‌شناسی راهبردی برای انسجام‌بخشی به شناسایی مؤلفه‌های آن از الگوهای خاصی بهره می‌گیرند از جمله این الگوها که در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند با نگاهی جامع مؤلفه‌های موردنظر را شناسایی کند ابزار روشی ¹ STEEPV است که در الگوی تحلیل سوات می‌تواند مفید واقع شود. برای اینکه مشخص شود در محیط‌شناسی راهبردی باید چه مؤلفه‌هایی احصاء گردد در جدول زیر با نگاهی جامع این مؤلفه‌ها آورده شده است.

جدول شماره ۱: مؤلفه‌های محیط‌شناسی راهبردی در سطح ملی و عوامل آن
(مبیینی دهکردی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۸۹-۱۸۸ با تصرف و تلخیص)

¹ Social, Technological, Economic, Ecologic, Politics and Values

عوامل	موضوعات
اجتماعی	جهانبینی و باورها/الگوهای اجتماعی/ جمعیت و دموگرافی/سبک زندگی/فرهنگ و خرده فرهنگ/ انسجام داخلی/فرصت های برابر/مهاجرت و قومیت/امنیت اجتماعی/توسعه اجتماعی/شهروندی و قرارداد اجتماعی/محرومیت اجتماعی یا بهره مندی اجتماعی و...
سیاسی	سازمان دهی، توانمندی و منابع نظامی/تقابل و درگیری های نظامی/مناطق و محیط های پیرامونی تهدید زا/ نظام و ساختار سیاسی/کنشگران غیردولتی و قدرت فشار آن ها/ مقررات و قانون گذاری/تعهدات داخلی و بین المللی/افراد تأثیرگذار/ نظریه های قدرت/سازمان های بین المللی/معاهدات و کنوانسیون های بین المللی/ قدرت نرم/ جهانی شدن/کنشگران غیررسمی و...
اقتصادی	قدرت و توان اقتصادی/دولت و سیستم بین المللی/ ساختار اقتصادی/توانمندی تولید ثروت/زیرساخت های حمل و نقل، نیروگاهی و.../خدمات مالی و بانکداری/ مدل کسب و کارهای نوین/رقابت پذیری/کمپابی منابع/ سهم از اقتصاد جهانی/فشارهای اقتصادی جهانی/رشد اقتصادی/رمز ارزها/و...
ارزشی-فرهنگی	ایدئولوژی ها/ فرهنگ و مسائل فرهنگی/ باورهای نهاده شده/ اسطوره ها و استعارها/ ارزش های مسلط در نگاه به پیرامون/ نقش دستگاه ها و مراجع فکری و مذهبی
محیطی	تغییرات اقلیمی/موقعیت های ژئوپلیتیکی/چالش های ژئوپلیتیکی/ پایداری و ناپایداری/منابع انرژی و آب/آلودگی های زیستی/ نگرانی های رفاهی/ تنوع زیستی/ کاهش منابع/ زمین و حاصلخیزی/و...
تکنولوژی/فناوری	فناوری های نوین (فناوری اطلاعات، نانو، زیستی، شناختی)/آموزش و نظام آموزشی/ مرز شکنی های بالقوه فناوری/ دسترسی به فناوری/نرخ پیشرفت فناوری/سرعت انتشار/ مشکلات امنیتی و بهداشتی ناشی از آن/ فناوری های پاک/ مسائل هسته ای/و...

۴) روش‌شناسی:

در محیط‌شناسی راهبردی برای شناخت پدیده‌ها از رویکردهای آمیخته و روش‌ها و شیوه‌های کمی و کیفی به‌صورت ترکیبی استفاده می‌شود. برای کاربردی سازی الگوی تحلیل SWOT و ارزیابی محیط بر اساس آن، مدل‌ها و فنون گوناگونی ارائه شده است. ازجمله این فنون می‌توان به مدل PEST^۱ و مدل SPERT^۲ و یا مدل STEEPV اشاره کرد گرچه مدل‌های دیگری هم همانند STEEPLED^۳ و یا مدل PINCHASTEM^۴ در جهت کاربردی سازی چارچوب‌مند الگوی SWOT می‌توانند کاربرد داشته باشند. (مدل عملیاتی سازی الگوی SWOT در این پژوهش بر اساس STEEPV خواهد بود و گویه‌های هر یک از مؤلفه‌ها در این قالب شناسایی می‌شوند). در واقع الگوی تحلیل SWOT ازجمله الگوهایی است که می‌تواند در پارادایم پیچیدگی محیط‌شناسی راهبردی کاربرد ویژه‌ای داشته باشد. مهم‌ترین ویژگی این الگو آن است که می‌توان به‌طور ترکیبی یا تنها و بدون نیاز به تحلیل‌های کمی و محاسبات ریاضیاتی به تحلیل داده‌ها و تدوین استراتژی نیز پرداخت. درحالی‌که سایر روش‌ها و تحلیل‌ها نیاز به آمار و اطلاعات کمی و همچنین فرمول‌های پیچیده ریاضی دارند. این الگوی تحلیل به‌سادگی و با استفاده از روش‌های کیفی امکان استفاده از یافته‌ها و اطلاعات را فراهم می‌سازد (پیرس و رابینسون، ۱۳۸۵: ۳۰۷).

در مدل STEEPV هریک از این سرواژه‌ها^۵ در این مدل دربرگیرنده مؤلفه‌های خاصی است، مثلاً حرف S به مؤلفه عوامل اجتماعی اختصاص دارد. حرف T به عوامل تکنولوژیکی-فناوری می‌پردازد. حرف E به دو مؤلفه عوامل اقتصادی و دیگری به عوامل محیطی و بوم‌شناسی می‌پردازد و حرف P به عوامل سیاسی و درنهایت حرف V به عوامل ارزشی-فرهنگی اختصاص دارد. هریک از این عوامل زمانی که تبدیل به یک پرسش برای شناسایی گویه‌ها می‌شوند دربرگیرنده عوامل جزئی‌تری خواهند شد. درواقع لازمه شناخت دقیق محیط در ابعاد گوناگون این است که این عوامل به‌صورت کامل و جزئی مشخص شوند تا خبرگان مشارکت‌کننده در پژوهش پس از آشنایی

^۱ political, economic, social and technological)

^۲ Span-based Joint Entity and Relation Extraction

^۳ Social, Technological, Economic, Environmental, Political, Legal, Ethical, Demographics

^۴ Political, information, Natural, conflict Health, artistic, Social, Technologicsl, Economic, Moral

^۵ acronyms

با مدل و عوامل شکل دهنده به آن، با زیر مؤلفه‌های هریک از عوامل نیز آشنا شده و زمینه را برای ذهن انگیزی آن‌ها فراهم نماید. پس از مشخص شدن الگو مدل عملیاتی سازی آن، بر اساس دو شیوه رایج، گویه‌های هریک از عوامل تحلیل SWOT مشخص گردیده‌اند. قالب اول پرسشنامه نیمه ساختاریافته‌ای است که در اختیار نمونه‌های جامعه آماری پژوهش قرار گرفت که این مسئله به دو صورت مصاحبه شفاهی و مصاحبه کتبی انجام شد. (نمونه آماری پژوهش تعداد ۵۹ نفر از خبرگان دانشگاهی حوزه روابط بین الملل با مدرک دکتری تخصصی از سطح دانشگاه‌های تهران است که بر اساس مدل مورگان انتخاب گردیده است). پس از جمع‌آوری نظرات خبرگان (تعداد ۱۵ نفر از خبرگان که پرسشنامه نیمه ساختاریافته را تکمیل کرده‌اند) و تجمیع گویه‌ها و عوامل، پرسشنامه‌ای در جهت پایایی و روایی گویه‌ها تنظیم شد و دیدگاه‌های آن‌ها بر اساس این پرسشنامه در خصوص گویه‌ها اخذ شد (تعداد ۱۰ نفر از خبرگان). با استفاده از پرسشنامه دوم مؤلفه‌های احصاء شده توسط خبرگان بر اساس وزن دهی مرتب شدند (تعداد ۵۹ نفر از خبرگان) و سایر مراحل کار پیگیری شد. قالب دوم مشخص کردن گویه‌ها از طریق پیمایش محیطی بوده است. گرچه به کار گرفتن ابزار پیمایش محیطی به صورت ترکیبی در شناسایی گویه‌ها مانعی به وجود نمی‌آورد، اما معمولاً زمانی استفاده می‌شود که پاسخ‌های مصاحبه‌ای (شفاهی و یا کتبی) خبرگان نمی‌تواند انتظارات پژوهشگر یا پژوهشگران را برآورده سازد. در این صورت می‌توان با مراجعه به کتب و مقالات، بانک‌های اطلاعاتی، آثار منتشر شده در پایگاه‌های اینترنتی، مصاحبه‌ها و... نسبت به شناسایی گویه‌ها بر اساس آن‌ها اقدام کرد که در این پژوهش در راستای تکمیل مصاحبه خبرگانی، از روش پیمایش محیطی متون نیز استفاده شده است.

سپس ماتریس‌هایی برای ارزیابی عوامل داخلی قوت و ضعف (IFE) و عوامل خارجی فرصت و تهدید (EFE) ترسیم و یک فرایند پنج مرحله‌ای به شرح زیر طی شده است:

- ۱- فهرست عوامل اصلی داخلی و خارجی بر اساس نظرات خبرگان و پیمایش محیطی
- ۲- تنظیم پرسشنامه و مشخص ساختن میزان تأثیر هر یک از این عوامل (۱ تأثیر خیلی کم و ۴ تأثیر خیلی زیاد).
- ۳- مشخص کردن ضریب اهمیت عوامل بین عدد ۱ تا ۴ اختصاص داده می‌شود. (۱ کمترین و ۴ بیشترین)
- ۴- فراوانی‌های خیلی کم در عدد (۱)، کم در عدد (۲)، زیاد در عدد (۳) و خیلی زیاد در عدد (۴)

ضرب شده‌اند.

۴- انجام فرایند نرمالیزه کردن عوامل به‌دست‌آمده عوامل.

۵- به دست آوردن نمره موزون عوامل.

پس از به دست آمدن ضرایب اهمیت و تعیین جمع نمرات موزون عوامل داخلی و خارجی و مشخص شدن امتیاز موزون نهایی آن‌ها در ماتریس‌های IFE^۱ و EFE^۲ لازم است زمینه‌های لازم برای راهبرد نویسی فراهم شود. بدین منظور مؤلفه‌ها را بر اساس امتیازات به‌دست‌آمده هم بر روی محورهای مختصات نمودار الگوی تحلیل SWOT و هم در جدولی برای راهبردها مشخص می‌شود. راهبردها را هم می‌توان برای رتبه‌بندی و اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس پرسشنامه‌ای به خبرگان ارجاع داد و نظرات آن‌ها را هم در اولویت‌بندی و به‌کارگیری هریک از راهبردها را به دست آورد.

۵) تحلیل داده:

برای انجام و اجرای الگوی تحلیل SWOT در محیط‌شناسی راهبردی لازم است دو مؤلفه تأثیرات گویه‌ها و اهمیت آن‌ها در پرسشنامه‌های تنظیمی موردبررسی قرار گیرند؛ بنابراین در مرحله تنظیم پرسشنامه‌ها نیز عموماً از دو نوع پرسشنامه بررسی میزان تأثیرات و بررسی میزان اهمیت استفاده می‌شود. پرسشنامه نوع اول به بررسی میزان تأثیرات گویه‌های احصاء شده در یک طیف چهارگزینه‌ای کیفی برحسب معیارهای دارای تأثیر خیلی زیاد، زیاد، کم و خیلی کم اختصاص پیدا کرده است. پرسشنامه نوع دوم به بررسی میزان اهمیت هر گویه در یک طیف چهارگزینه‌ای کیفی برحسب معیارهای اهمیت عالی، اهمیت خوب، اهمیت متوسط و اهمیت کم اختصاص پیدا کرده است. لازم به توضیح است که بر اساس نظر خبرگان در مرحله روایی پرسشنامه بررسی میزان اهمیت، معیارهای مربوط به گویه‌های ضعف‌ها و تهدیدات به جهت همخوانی و تطابق با صورت سؤالات، بر اساس معیارهای دارای اهمیت خیلی زیاد، اهمیت زیاد، اهمیت متوسط و اهمیت کم اصلاح شده است. برای به دست آوردن میانگین هریک از گویه‌های میزان تأثیرات در تمامی محیط‌ها (قوت، ضعف، فرصت و تهدید) از فرمول زیر استفاده شده است:

^۱ Internal Factor Evaluation

^۲ External Factor Evaluation

$$\text{میانگین} = \frac{(1 \times \text{خیلی کم}) + (2 \times \text{کم}) + (3 \times \text{زیاد}) + (4 \times \text{خیلی زیاد})}{\text{تعداد کل نمونه آماری}}$$

و برای محاسبه و به دست آوردن میانگین میزان اهمیت هر یک از گویه‌های پرسشنامه اهمیت در محیط‌های یادشده نیز از فرمول زیر استفاده شده است.

$$\text{میانگین} = \frac{(1 \times \text{اهمیت ضعیف}) + (2 \times \text{اهمیت متوسط}) + (3 \times \text{اهمیت زیاد}) + (4 \times \text{اهمیت بسیار زیاد})}{\text{تعداد کل نمونه آماری}}$$

۵-۱) قوت‌های داخلی

جدول ۱: میانگین پاسخگویی به هر یک از مؤلفه‌های نقاط قوت (تأثیرات و اهمیت)

ردیف	قوت‌ها	میانگین تأثیرات	میانگین اهمیت
S1	انسجام وحدت اجتماعی در داخل با وجود موزاییک قومیتی و مذهبی در ایران	۳/۵۲	۳/۷۹
S2	وجود جمعیت مناسب، جوان، تحصیل کرده و دارای مهارت و توسعه انسانی مناسب	۳/۴۴	۳/۵۵
S3	برتری علمی و تخصصی دانشمندان و محققان ایرانی در دست‌یابی به فناوری‌های نوین	۳/۰۶	۳/۱۳
S4	دست‌یابی به فناوری‌های دفاعی و تسلیحاتی روز دنیا با وجود تحریم‌های گسترده و توان بازدارندگی	۳/۰۵	۳/۰۸
S5	دسترسی و در اختیار داشتن منابع غنی انرژی وجود منابع عظیم زیرزمینی	۳/۰۱	۳/۱۶
S6	تنوع اقتصادی ایران و افزایش سهم صادرات تولیدات غیرنفتی در تولید ناخالص داخلی	۳/۱۰	۳/۰۸
S7	نقش نخبگان ایرانی در تولید علم جهانی و روی آوردن به اقتصاد دانش‌بنیان	۲/۸۳	۳/۰۳
S8	ارتباطات گروه‌های غیررسمی سیاسی و مهاجران ایرانی	۲/۰۳	۲/۴۲

S9	تاب‌آوری و گذر از تحریم‌های سنگین اقتصادی، توسعه بازار داخلی و تداوم صادرات	۲/۵۵	۲/۵۷
S10	نقش موقعیت ژئوپلیتیکی منحصربه‌فرد و ممتاز ایران در منطقه غرب آسیا و نظام بین‌الملل و گستردگی مساحت ایران	۳	۳/۳۲
S11	وجود امنیت نسبی فضایی جمهوری اسلامی ایران نسبت به مناطق پیرامونی	۲/۶۷	۳/۹۴
S12	وجود رهبری نظام سیاسی و مدیریت تاکتیکی در برابر بحران‌ها و بی‌ثباتی‌های سیاسی و مدیریت منازعات قومی	۲/۹۸	۳/۱۳
S13	نهادینگی سیستم سیاسی مبتنی بر رویه‌های دموکراتیک و چرخه مسالمت‌آمیز انتقال قدرت	۲/۵۹	۳/۰۱
S14	پیشینه تمدنی و تاریخی ایران و نگاه تمدن ساز ایرانیان به نظام بین‌الملل و رویکرد جهان‌گرایانه فرهنگ و تمدن ایرانی	۲/۴۰	۲/۷۴
S15	احیای نظریه‌هایی همانند گفتگوی تمدن‌ها و تمدن نوین اسلامی در عصر جهانی شدن از سوی ایران	۲/۳۰	۲/۷۱

۲-۵) ضعف‌های داخلی

نقاط ضعف نیز بر اساس الگوی تحلیل SWOT در محدوده متغیرهای محیط داخلی قرار دارد. میانگین پرسشنامه بررسی میزان تأثیرات و پرسشنامه میزان اهمیت نقاط ضعف نیز در جدول شماره ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲: میانگین پاسخگویی به هر یک از مؤلفه‌های نقاط ضعف (تأثیرات و اهمیت)

ضعف‌ها	میانگین تأثیرات	میانگین اهمیت
W1	ضعف در اجماع وجود یک گفتمان واحد بین نخبگان سیاسی و علمی در خصوص مسائل منطقه‌ای و جهانی و ...	۳/۲۵ ۳/۱۵
W2	کاهش چشمگیر نرخ رشد جمعیت و بحران جانشینی در ایران در آینده و فرار سرمایه‌های انسانی و مادی از کشور.	۳/۰۳ ۳/۰۸
W3	کاهش سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی به حاکمیت به علت سوء	۳/۵۰ ۳/۷۱

		مدیریت در دهه‌های اخیر و...	
۳/۳۷	۳/۲۷	کاهش اعتماد مردم به رسانه ملی و کاهش قدرت افناع‌کنندگی آن برای افکار عمومی و ضعف در وجود رسانه‌های برون‌مرزی قدرتمند در جهت تبیین دیدگاه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران	W4
۳/۶۶	۳/۴۴	بی‌ثباتی ساختار اقتصادی ایران، وجود فسادهای اقتصادی و اداری در کشور، رشد پائین اقتصادی و تعامل ضعیف با اقتصاد جهانی	W5
۳/۴۷	۳/۳۷	کم‌توجهی یا بی‌توجهی به دیپلماسی اقتصادی در نهادهای تصمیم‌ساز و تصمیم گیر، ضعف در دسترسی به بازارهای جهانی برای فروش تولیدات و محصولات و دشواری در وصول درآمدهای نفتی و غیرنفتی	W6
۲/۹۴	۳/۰۱	ضعف زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقل در سطح داخلی نسبت به کشورهای منطقه و شکل‌گیری یک الگوی توسعه نامتوازن و تمرکزگرا	W7
۳/۲۸	۳/۲۰	فقدان وحدت ساختاری، وجود نهادهای متعدد، پیچیدگی در تصمیم‌گیری و موازی کاری در سیاست خارجی	W8
۳/۳۰	۳/۰۸	تضادهای نظری و عملی بین مذهب‌گرایان (مصلح امت اسلامی) و نهادگرایان (منافع ملی) در خصوص اهداف کشور	W9
۳/۲۳	۲/۹۶	تنظیم جهت‌گیری‌های سیاسی فراتر از قابلیت‌های ساختاری، محدودیت‌ها و مقدرات ملی و بین‌المللی	W10
۳/۱۰	۲/۹۱	فشار لابی‌های قدرت و نفوذ غیررسمی داخلی در شکل‌دهی به جهت‌گیری‌های سیاست خارجی در نظام بین‌الملل	W11
۳/۱۸	۳/۲۵	دیپلماسی سستی و عدم شناخت کافی از انواع دیپلماسی نوین در قالب‌های شبکه‌ای شده مجازی، علمی، ورزشی	W12
۳/۳۳	۳/۳۰	ارجحیت یافتن و اولویت داشتن اهداف ایدئولوژیک ایران در سیاست خارجی و نظام بین‌الملل بر منافع عینی	W13
۲/۸۹	۳/۰۸	برخورد منفعلانه ایرانیان با تمدن غربی، بیگانه‌هراسی و غرب‌ستیزی	W14

		تاریخی آن‌ها در مواجهه آن‌ها با نظام بین‌الملل	
۲/۹۱	۳/۰۵	ضعف در دستیابی به فناوری‌های نوین در حوزه‌های مختلف به علت وجود تحریم‌ها و فرسودگی زیربنای و آسیب دیدن آن‌ها در حملات سایبری	W15

۳-۵ فرصت‌های منطقه‌ای

در الگوی تحلیل SWOT در محیط‌شناسی راهبردی، فرصت‌ها و تهدیدات در حوزه مسائل بیرونی قرار می‌گیرند در واقع این عوامل ناظر به تاثیر عوامل بیرونی بر مسئله مد نظر خواهند بود. میانگین تاثیرات و اهمیت فرصت‌های منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در جدول شماره ۳ نمایش داده شده است.

جدول ۳: میانگین پاسخگویی به هر یک از مؤلفه‌های فرصت‌های منطقه‌ای (تاثیرات و اهمیت)

ردیف	فرصت‌های منطقه‌ای	میانگین تاثیرات	میانگین اهمیت
O1	اشتراکات فرهنگی، زبانی و مذهبی ایران با بسیاری از کشورهای منطقه	۲/۸۴	۲/۸۳
O2	پراکندگی و حضور شیعیان در جغرافیای منطقه غرب آسیا	۲/۶۶	۲/۷۴
O3	سطح مناسب و مقرون‌به‌صرفه برخی از فناوری‌های بومی ایرانی برای کشورهای منطقه	۲/۲۲	۲/۲۷
O4	وجود بازارهای مصرفی بالقوه در کشورهای همسایه و نیاز آن‌ها به ارائه محصولات و خدمات	۲/۶۱	۲/۸۸
O5	وقوع جنگ‌های فرسایشی در منطقه و نیاز کشورهای آسیب‌دیده به سرمایه‌گذاری و بازسازی	۲/۷۲	۲/۹۴
O6	پذیرش عضویت ایران در سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای (شانگهای)	۲/۷۲	۲/۳۲
O7	درک ضرورت و تقویت الگوهای منطقه‌گرایی نوین از سوی بسیاری از کشورهای منطقه	۲/۶۷	۲/۸۹
O8	شکل‌دهی به الگوی بازدارندگی شبکه‌ای غیررسمی قدرتمند در جهت مدیریت و تاثیرگذاری بر تحولات منطقه‌ای	۲/۷۴	۲/۷۶

۳/۱۸	۲/۸۶	گسترش عمق ژئوپلیتیکی ایران و تأثیرگذاری ایران بر معادلات سیاسی و رقابت‌های قدرت منطقه‌ای	O9
۲/۸۳	۲/۵۴	تجربه حضور و عضویت ایران در سازمان‌ها و سازوکارهای چندجانبه منطقه‌ای	O10
۲/۶۶	۲/۹۱	موفقیت نسبی در سرکوب تروریسم سلفی-تکفیری بنیادگرا و برقراری موازنه قدرت در سطح منطقه	O11
۲/۳۲	۲/۰۵	پیگیری آرمان وحدت جهان اسلام در سیاست خارجی منطقه‌ای	O12
۲/۵۷	۲/۵۹	قدرت گفتمانی و نرم محور مقاومت در منطقه غرب آسیا با محوریت ایران	O13
۲/۴۴	۲/۲۷	دیپلماسی امت گرایی اسلامی و حمایت از مبارزات آزادی‌خواهانه مسلمانان در منطقه غرب آسیا	O14

۵-۴) تهدیدات منطقه‌ای

در ادامه وضعیت تهدیدات منطقه‌ای بر اساس داده‌های به‌دست‌آمده از دو پرسشنامه بررسی میزان تأثیرات گویه‌ها و پرسشنامه میزان اهمیت نشان داده‌شده است.

جدول ۴: میانگین پاسخگویی به هر یک از مؤلفه‌های تهدیدات منطقه‌ای (تأثیرات و اهمیت)

میانگین اهمیت	میانگین تأثیرات	تهدیدات منطقه‌ای	ردیف
۲/۸۴	2/84	منازعات هویتی، مذهبی و فرقه‌گرایی در جهان اسلام و در میان کشورهای منطقه و رشد اندیشه‌های افراط‌گرایی دینی	T1
۲/۷۱	2/61	امکان تجهیز و دست‌یابی تروریسم سلفی-تکفیری به سلاح‌های کشتار جمعی از سوی بازیگران فرا منطقه‌ای	T2
۳/۱۳	2/96	پیگیری برخی از طرح‌های زیرساختی حمل‌ونقل و ترانزیت انرژی و کالا در جهت حذف ایران از کریدورهای تجاری توسط کشورهای منطقه‌ای	T3
۳/۴۲	3/13	تسلط رقبای اقتصادی ایران بر بازار اقتصادی کشورهای منطقه	T4

T5	اختلافات مرزی و سرزمینی گسترده کشورهای غرب آسیا با یکدیگر و همچنین ایران با کشورهای هم‌جوار	2/94	۳/۰۸
T6	تراکم تهدیدهای پیرامونی و مرزهای کنترل ناپذیر درعین حال فقدان چتر حمایتی بین‌المللی	3/11	۳/۰۸
T7	عادی‌سازی روابط اعراب و اسرائیل و حضور این رژیم در کشورهای حاشیه خلیج فارس	3/10	۳/۳۲
T8	وجود پایگاه‌های نظامی دولت‌های مخالف ایران در جغرافیای کشورهای منطقه غرب آسیا	2/84	۳/۳۲
T9	ایران هراسی و شیعه هراسی در بین کشورهای مسلمان منطقه از سوی قدرت‌های اروپایی و غربی	۲/۸۹	۳/۱۶
T10	اقدامات خرابکارانه و تهاجمی اسرائیل علیه منافع ایران در منطقه غرب آسیا	۲/۸۴	۳/۱۵
T11	وجود دولت‌های ضعیف و شکننده در منطقه (آسیای مرکزی و غرب آسیا) و تأثیرگذاری بحران‌های این دولت‌ها بر سیاست خارجی ایران	۲/۷۲	۲/۸۴
T12	افزایش روند بی‌اعتمادی همسایگان به سیاست‌ها و عملکرد ایران و عدم مشارکت فعال و تأثیرگذار در فرآیندهای تصمیم‌سازی برخی از سازمان‌های منطقه‌ای	۳/۱۶	۳/۴۰
T13	ظهور الگوهای رقیب و بدیل انقلاب اسلامی در سطح جهان اسلام و ترویج این الگو در میان ملت‌های مسلمان	۲/۵۵	۳/۰۱
T14	گرایش حاکمیت‌های منطقه به ترویج الگوی لیبرال دموکراسی (حاکمیت‌های لیبرال)	۲/۸۶	۳/۱۵
T15	میل به اشاعه و دستیابی به فناوری هسته‌ای (صلح‌آمیز و غیر صلح-آمیز) در میان کشورهای منطقه	۲/۸۴	۳/۱۰

۵-۵) نرمالیزه سازی وزن‌ها

همان‌گونه که اشاره شد وزن مؤلفه‌ها در الگوی تحلیل SWOT از پرسشنامه میزان بررسی تأثیرات استخراج می‌شود برای انجام این کار میانگین عوامل محیط داخلی با یکدیگر و میانگین به‌دست‌آمده

عوامل خارجی هم با همدیگر به صورت جداگانه جمع می‌شوند سپس وزن هریک از گویه‌ها بر میانگین محیط مدنظر تقسیم می‌شود پس از انجام عملیات تقسیم، عددی به دست می‌آید که بیانگر وزن هر گویه است. مجموع وزن‌های به دست آمده گویه‌های هر محیط، تقریباً برابر با عدد ۱ خواهد بود که به این عمل نرمالیزه سازی وزن‌ها می‌گویند. به عنوان مثال در مرحله اول تمامی گویه‌ها پس از کد گذاری بر اساس ترتیب پرسشنامه‌ای که در مرحله آمار توصیفی (در پرسشنامه بررسی میزان تأثیرات) آمده بود در یک جدول مرتب و میانگین‌های به دست آمده مربوط به هر گویه در مقابل آن درج شده است. پس از محاسبه و جمع میانگین کل گویه‌ها، عددی به دست آمده که در جدول مقابل وزن هر گویه را بر آن تقسیم کرده‌ایم.

جدول ۵: محاسبه وزن گویه‌ها محیط داخلی بر مبنای پرسشنامه بررسی میزان تأثیرات

ردیف	قوت	میانگین	محاسبه	وزن (قوت‌ها)
1	s1	۳/۵۲	3/52÷90/23	0/039
2	s2	۳/۴۴	90/23 ÷3/44	0/038
3	s3	۳/۰۶	90/23÷ 3/06	0/033
4	s4	۳/۰۵	90/23÷3/05	0/033
5	s5	۳/۰۱	90/23÷3/01	0/032
6	s6	۳/۱۰	90/23÷3/10	0/033
7	s7	۲/۸۳	2/8390/23	0/030
8	s8	۲/۰۳	90/23÷2/03	0/020
9	s9	۲/۵۵	90/23÷2/55	0/026
10	s10	۳	90/23÷3	0/032
11	s11	۲/۶۷	90/23÷2/67	0/028
12	s12	۲/۹۸	90/23÷2/98	0/032
13	s13	۲/۵۹	90/23÷2/59	0/037
14	s14	۲/۴۰	90/23÷2/40	0/025
15	s15	۲/۳۰	90/23÷2/30	0/023

ردیف	ضعف‌ها	میانگین	محاسبه	وزن (ضعف‌ها)
1	w1	۳/۲۵	90/23÷3/25	0/036
2	w2	۳/۰۳	90/23÷3/03	0/032
3	w3	۳/۵۰	90/23÷3/50	0/038
4	w4	۳/۲۷	3/2790/23	0/035
5	w5	۳/۴۴	90/23÷3/44	0/038
6	w6	۳/۳۷	90/23÷3/37	0/037
7	w7	۳/۰۱	90/23÷3/01	0/032
8	w8	۳/۲۰	90/23÷3/20	0/035
9	w9	۳/۰۸	90/23÷3/08	0/033
10	w10	۲/۹۶	90/23÷2/96	0/032
11	w11	۲/۹۱	90/23÷2/91	0/031
12	w12	۳/۲۵	90/23÷3/25	0/035
13	w13	۳/۳۰	90/23÷3/30	0/036
14	w14	۳/۰۸	90/23÷3/08	0/033
15	w15	۳/۰۵	90/23÷3/05	0/033
جمع کل		90/23	جمع نرمالیزه سازی	0/1

جدول ۶: محاسبه وزن گویه‌ها محیط بیرونی (منطقه‌ای) بر مبنای پرسشنامه بررسی میزان تأثیرات

ردیف	فرصت‌های منطقه‌ای	میانگین	محاسبه	وزن (فرصت‌ها)
1	O1	۲/۸۴	79/79÷2/84	0/035
2	O2	۲/۶۶	79/79÷2/66	0/033
3	O3	۲/۲۲	79/79÷2/22	0/027
4	O4	۲/۶۱	79/79÷2/61	0/032

0/034	79/79:2/72	۲/۷۲	O5	5
0/034	79/79:2/72	۲/۷۲	O6	6
0/033	79/79:2/67	۲/۶۷	O7	7
0/034	79/79:2/74	۲/۷۴	O8	8
0/035	79/79:2/86	۲/۸۶	O9	9
0/031	79/79:2/54	۲/۵۴	O10	10
0/036	79/79:2/91	۲/۹۱	O11	11
0/025	79/79:2/05	۲/۰۵	O12	12
0/032	79/79:2/59	۲/۵۹	O13	13
0/028	79/79:2/27	۲/۲۷	O14	14
وزن (تهدیدات)	محاسبه	میانگین	تهدیدات منطقه- ای	ردیف
0/035	79/79:2/84	۲/۸۴	T1	1
0/032	79/79:2/61	۲/۶۱	T2	2
0/037	79/79:2/96	۲/۹۶	T3	3
0/039	79/79:3/13	۳/۱۳	T4	4
0/036	79/79:2/94	۲/۹۴	T5	5
0/038	79/79:3/11	۳/۱۱	T6	6
0/038	79/79:3/10	۳/۱۰	T7	7
0/035	79/79:2/84	۲/۸۴	T8	8
0/036	79/79:2/89	۲/۸۹	T9	9
0/035	79/79:2/84	۲/۸۴	T10	10
0/034	79/79:2/72	۲/۷۲	T11	11
0/039	79/79:3/16	۳/۱۶	T12	12
0/031	79/79:2/55	۲/۵۵	T13	13
0/035	79/79:2/86	۲/۸۶	T14	14

0/035	79/79÷2/84	۲/۸۴	T15	15
0/1	جمع نرمالیزه سازی	79/79	جمع کل	

۵-۶) محاسبه نمرات موزون

برای انجام محاسبه نمرات موزون از میانگین گویه‌های پرسشنامه میزان اهمیت استفاده می‌شود بدین گونه که پس از محاسبه و به دست آوردن وزن هریک از گویه‌ها، عدد به‌دست‌آمده در میانگین اهمیت گویه‌ها ضرب خواهد شد عددی که به دست خواهد آمد نشان‌دهنده نمره موزون خواهد بود. برای انجام این امر نیز همانند به دست آوردن وزن گویه‌ها عمل می‌شود یعنی وزن مجموع همه عوامل و مؤلفه‌های محیط همانند قوت‌ها با همدیگر دیده می‌شود و پس از انجام محاسبات آماری در ارتباط با هر گویه مجموع اعدادی که در این محیط به دست می‌آید بیانگر نمره موزون آن عوامل محیطی خواهد بود. در ارتباط با سایر عوامل نیز (ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات) نیز این روند تکرار خواهد شد.

برای فهم دقیق‌تر انجام محاسبه نمرات موزون توضیح چگونگی انجام این روند در خصوص عوامل محیطی داخلی قوت‌ها و ضعف‌ها) می‌تواند مفید واقع شود. ابتدا کل عوامل محیطی مربوط لیست شده‌اند (در این پژوهش بر اساس تعداد گویه‌ها، از کدگذاری‌های S1 تا S15 و W1 تا W15) به‌جای لیست کردن آن‌ها استفاده شده است. در مرحله بعد میانگین هریک از گویه‌های به‌دست‌آمده در پرسشنامه بررسی میزان اهمیت در وزن هر یک از گویه‌ها که در مرحله قبل محاسبه شده بود ضرب شده است. حاصل انجام این محاسبات، اعدادی است که از حاصل جمع آن‌ها نمره موزون مربوط به هر مؤلفه به‌دست‌آمده است. نمرات موزون مربوط به محیط داخلی و محیط منطقه‌ای در جداول زیر محاسبه و نمایش داده شده است.

جدول ۷: محاسبه نمره موزون محیط داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

قوت‌ها	وزن×ضریب اهمیت	نمره موزون
s1	3/79×0/039	0/147
s2	3/55×0/038	0/134
s3	3/13×0/033	0/103
s4	3/08×0/033	0/101
s5	3/16×0/032	0/104

0/101	3/08×0/033	s6
0/090	3/03×0/030	s7
0/072	2/42×0/020	s8
0/066	2/57×0/026	s9
0/074	2/32×0/032	s10
0/110	3/94×0/028	s11
0/100	3/13×0/032	s12
0/111	3/01×0/037	s13
0/068	2/74×0/025	s14
0/062	2/71×0/023	s15
جمع نمرات موزون قوت‌ها ۱/۴۴		
نمره موزون	وزن×ضریب اهمیت	ضعف‌ها
0/134	3/15×0/036	w1
0/098	3/08×0/032	w2
0/140	3/71×0/038	w3
0/117	3/37×0/035	w4
0/139	3/66×0/038	w5
0/128	3/47×0/037	w6
0/094	2/94×0/032	w7
0/114	3/28×0/035	w8
0/111	3/39×0/033	w9
0/103	3/23×0/032	w10
0/096	3/10×0/031	w11
0/111	3/18×0/035	w12
0/119	3/33×0/036	w13
0/095	2/89×0/033	w14

0/096	2/91×0/033	w15
جمع نمرات موزون ضعف‌ها: ۱/۶۹		

همان‌گونه که در جدول شماره ۷ ملاحظه می‌شود نمره موزون عوامل قوت برابر با ۱/۴۴ و نمره موزن عوامل محیطی ضعف برابر با ۱/۶۹ است. وزن این عوامل هنگامی که بر روی نمودار الگوی تحلیل SWOT معین گردد مشخص می‌کند که وضعیت اقدام استراتژیک در کدام یک از محیط‌های چهارگانه قرار دارد.

جدول ۸: محاسبه نمره موزون محیط بیرونی-منطقه‌ای (فرصت‌ها و تهدیدات)

فرصت‌های منطقه-ای	وزن×ضریب اهمیت	نمره موزون
O1	2/83×0/035	0/099
O2	2/74×0/033	0/090
O3	2/27×0/027	0/061
O4	2/88×0/032	0/092
O5	2/94×0/034	0/099
O6	2/32×0/034	0/078
O7	2/89×0/033	0/095
O8	2/76×0/034	0/093
O9	3/18×0/035	0/111
O10	2/83×0/031	0/087
O11	2/66×0/036	0/095
O12	2/32×0/025	0/058
O13	2/57×0/032	0/082
O14	2/44×0/028	0/068
جمع نمرات موزون فرصت‌های منطقه‌ای: ۱/۲۰		
تهدیدات منطقه‌ای	وزن×ضریب اهمیت	نمره موزون
T1	2/43×0/035	0/085

0/086	2/71×0/032	T2
0/115	3/13×0/037	T3
0/133	3/42×0/039	T4
0/110	3/08×0/036	T5
0/117	3/08×0/038	T6
0/126	3/32×0/038	T7
0/116	3/32×0/035	T8
0/113	3/16×0/036	T9
0/110	3/15×0/035	T10
0/096	2/84×0/034	T11
0/132	3/40×0/039	T12
0/093	3/01×0/031	T13
0/110	3/15×0/035	T14
0/108	3/10×0/035	T15
جمع نمرات موزون تهدیدات منطقه‌ای: ۱/۶۴		

برابر اطلاعات جدول شماره ۸ مجموع نمرات موزون فرصت‌های منطقه‌ای ایران برای نقش‌آفرینی در محیط بین‌المللی برابر با ۱/۲۰ و مجموع نمرات موزون تهدیدات منطقه‌ای برابر با ۱/۶۴ است. درواقع وزن تهدیدات منطقه‌ای تا حدودی پر رنگ‌تر از فرصت‌های منطقه‌ای برآورد شده است.

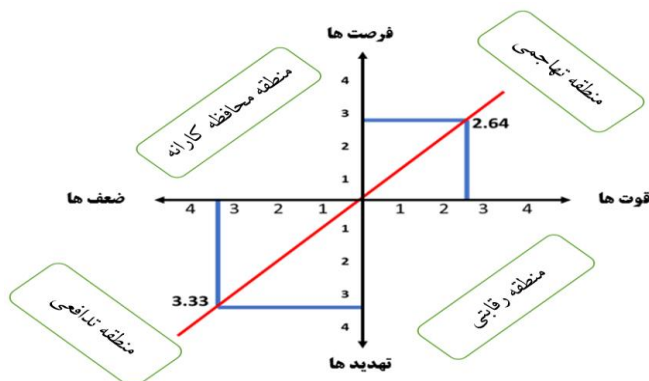
۵-۷) نمودار ارزیابی و برآورد موقعیت اقدام استراتژیک (SPACE)

ارزیابی موقعیت و برآورد اقدام استراتژیک یکی از مراحل اصلی انجام الگوی تحلیل SWOT به شمار می‌رود. از آنجایی که بر روی نمودار یاد شده، قوت‌ها و فرصت‌ها در یک سوی نمودار و ضعف‌ها و تهدیدات در سوی دیگر آن قرار می‌گیرند بنابراین در این مرحله نمرات موزون به‌دست‌آمده این مؤلفه‌ها با یکدیگر جمع شده است. بدین معنی که نمره موزون به‌دست‌آمده قوت‌ها و فرصت‌ها با یکدیگر جمع گردیده و نمره موزون ضعف‌ها و تهدیدات نیز با یکدیگر جمع شده است. پس از جمع این نمرات، نمودار چهار سطحی الگوی SWOT ترسیم‌شده و بر اساس

مجموع نمرات به دست آمده بر روی نمودار موقعیت اقدام استراتژیک نمایش داده شده است.

در دستگاه مختصات الگوی تحلیل SWOT چهار محور وجود دارد. محور اول که از برهمکنش قوت‌ها و تهدیدها در روی نمودار شکل می‌گیرد منطقه (ST) است که دربرگیرنده راهبردهای رقابتی است. محور دوم که از برهمکنش قوت‌ها و فرصت‌ها بر روی نمودار شکل می‌گیرد منطقه (SO) است که دربرگیرنده راهبردهای تهاجمی است. محور سوم که از برهمکنش ضعف‌ها و تهدیدات بر روی نمودار نشان داده می‌شود منطقه (WT) است که راهبردهای تدافعی در خصوص این منطقه به نگارش در می‌آید و در نهایت محور چهارم که از برهمکنش ضعف‌ها و فرصت‌ها بر روی نمودار نمایش داده می‌شود محور (WO) است که در این منطقه راهبردهای محافظه‌کارانه به نگارش در می‌آید.

نمودار ۱: ارزیابی و تعیین موقعیت اقدام استراتژیک محیط منطقه‌ای ایران

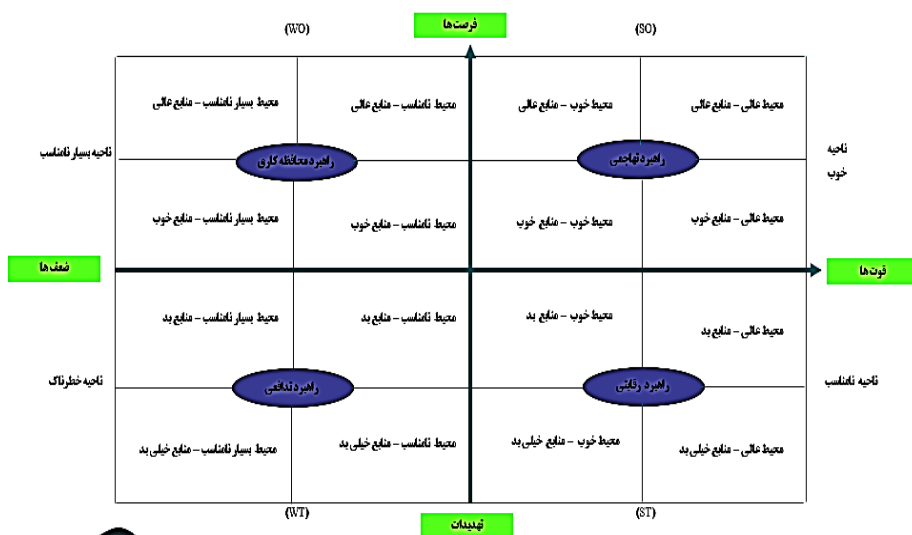
میانگین نمرات به دست آمده و محاسبات آماری انجام شده بر روی آن‌ها بیانگر آن است که برآورد وضعیت سیاست خارجی ایران در سطح منطقه‌ای در وضعیت تدافعی قرار دارد و وزن ضعف‌ها و تهدیدات بیشتر از وزن فرصت‌ها و قوت‌ها برآورد گردیده است.

۵-۸) راهبردها:

پس از به دست آوردن موقعیت اقدام استراتژیک لازم است متناسب با برآورد وضعیت صورت گرفته راهبردهای مورد نیاز به نگارش درآیند. نگارش راهبردها در این مرحله بستگی به دو عامل اساسی دارد. عامل اول وضعیت محیط و منابع است و اینکه موقعیت اقدام استراتژیک به دست آمده وضعیت محیط و منابع در دسترس را چگونه نشان می‌دهند. در نمودار شماره ۲ نمای کلی ماتریس ارزیابی و تعیین موقعیت و اقدام راهبردی بر اساس این مولفه‌ها نمایش داده شده است.

نمودار ۲: نمای کلی ماتریس ارزیابی و تعیین موقعیت و اقدام راهبردی بر اساس مولفه های محیط و منابع

عامل دوم در راهبرد نویسی برآورد وضعیت هر یک از راهبردهاست. هر موقعیت اقدام استراتژیک خود به چهار قسمت تقسیم می شود به عنوان مثال اینکه در موقعیت اقدام استراتژیک تدافعی چه

راهبردی لازم است در دستور کار قرار گیرد بستگی به این عامل دارد که کدام یک از حالات چهارگانه (تدافعی خفیف، تدافعی معطوف به ضعیف، تدافعی معطوف به تهدید و تدافعی شدید) در نمودار اولیه برآورد اقدام استراتژیک به دست آمده است. در نمودار شماره ۳ تشریح وضعیت مختصات نمودار موقعیت اقدام استراتژیک نمایش داده شده است.

نمودار شماره ۳: تشریح وضعیت مختصات نمودار موقعیت اقدام استراتژیک (مهر علیزاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۱۵)

بر این اساس در این مرحله با برگزاری پنل خبرگانی با محور قرار دادن نمودار شماره ۱ (برآورد اقدام استراتژیک ایران در محیط منطقه‌ای) در تعامل و توجه به وضعیت محیط و منابع (نمودار شماره ۲) و وضعیت تشریح مختصات نمودار موقعیت اقدام استراتژیک (نمودار شماره ۳) راهبردهای تدافعی و محافظه‌کارانه ترسیم شده است.

جدول ۹: راهبردهای تدافعی برگرفته از نظرات خبرگان شرکت کننده در پژوهش

راهبردهای WT (تدافعی)	
ردیف	راهبرد
WT1	انجام اصلاحات زیر بنایی اقتصادی در کشور در تمامی بخش‌ها با فراهم کردن اجماع در ارکان حاکمیت و ملت از طریق بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و منابع داخلی همسو با تحولات جهانی اقتصاد سیاسی بین‌الملل
WT2	بازسازی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در داخل کشور از طریق بهبود در عملکردهای حکمرانی سیاسی، پرهیز از دو قطبی‌سازی‌های کاذب، تأکید بر اشتراکات فرهنگی و تمدنی اقوام و ایجاد وفاق ملی
WT3	بازبینی مأموریت دستگاه سیاست خارجی کشور منطبق با تحولات جدید جهانی از طریق بازبینی و بازنگری در اصول، اهداف و روش‌های سیاست خارجی
WT4	ثبات سازی در محیط ناآرام پیرامونی کشور (به‌ویژه در افغانستان و عراق، سوریه و...) از طریق افزایش همکاری و تعامل با دیگر بازیگران، نهادهای منطقه‌ای، مشارکت در بازسازی و سازوکارهای سیاسی چندجانبه.
WT5	تقویت مناسبات منطقه‌ای از طریق مشارکت فعال در سازمان‌های منطقه‌ای و پیشبرد گفتگوهای سازنده درون منطقه‌ای در جهت اعتمادسازی و کاهش تنش‌ها در درون منطقه
WT6	ممانعت از امنیتی سازی کشور و خنثی کردن فشارهای بین‌المللی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، حقوق بشری و ... از طریق افزایش مشارکت‌جویی مردم در داخل، تعامل‌گرایی در نظام بین‌الملل با استفاده از دیپلماسی فعال، هوشمند و منعطف.
WT7	حفظ مزیت‌های نسبی اقتصادی کشور از طریق تنوع‌بخشی و کیفیت‌افزایی در تعامل با زنجیره اقتصاد جهانی و سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت در داخل جهت حفظ توان رقابت اقتصادی کشور

جدول ۱۰: راهبردهای محافظه کارانه برگرفته از نظرات خبرگان شرکت کننده در پژوهش

راهبردهای WO (محافظه کارانه)	
ردیف	راهبرد
WO1	بهره‌گیری حداکثری از موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک ایران در جهت جلوگیری از حذف از کریدورهای تجاری منطقه‌ای و بین‌المللی و دست‌یابی به منابع ارزی و درآمدی پایدار.
WO2	تعریف و تدوین سیاست چندجانبه‌گرایی در مناسبات و روابط خارجی، از طریق فشرده‌سازی دیپلماسی با قدرت‌های نوظهور آسیایی، نهادهای اقتصادی منطقه‌ای همچون اکو، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، سازمان همکاری شانگهای و دیگر مراکز سیاسی-تجاری جهانی.
WO3	تدوین و انتشار دکترین بلندمدت امنیت ملی و سند همسایگی در قبال کشورهای هم‌جوار، به‌گونه‌ای که خطوط کلان امنیت و منافع ملی به سبب حاکم‌شدن طیف‌های سیاسی با سلاقی مختلف، کمتر دستخوش سیاست زدگی گردیده و ثبات، اعتمادسازی و قابل پیش‌بینی بودن مواضع ایران برای همسایگان اثبات گردد.
WO4	تقویت و توسعه سبب دیپلماسی کشور با گسترش مأموریت نهادهای متولی در حوزه‌های دیپلماسی اقتصادی، فرهنگی، رسانه‌ای، گردشگری، علمی و ... گسترش فعالیت‌ها به سایر حوزه‌های جغرافیایی هدف مانند؛ شبه‌قاره هند، آسیای مرکزی و ...
WO5	حفظ و تثبیت موازنه قوا در مجموعه رقابت‌های نظم درون منطقه‌ای با بهره‌مندی از منزلت ژئوپلیتیکی گسترش‌یافته در منطقه غرب آسیا و تثبیت و تقویت الگو و توان بازدارندگی درونی و بیرونی.
WO6	توسعه گفتگوهای درون منطقه‌ای و بین‌المللی با هدف کاهش تعارض و تضاد منافع بر سر مسائل و موضوعات مختلف با در پیش گرفتن دیپلماسی هوشمندانه در جهت کاهش هزینه‌های کشور.

۶) نتیجه‌گیری:

بررسی‌های آماری در بخش محیط‌شناسی راهبردی بر اساس الگوی تحلیل SWOT بیانگر آن

است که جمهوری اسلامی ایران از نقاط قوت موجود برای نقش‌آفرینی در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی نتوانسته است به‌خوبی بهره بگیرد. میانگین نمره موزون مربوط به نقاط قوت برابر با نمره $1/44$ است درحالی‌که میانگین نمره موزون تهدیدات منطقه‌ای $1/64$ است. درواقع فشار وزنی و موزون تهدیدات منطقه‌ای از نقاط قوت موجود بیشتر است. از سوی دیگر بررسی میانگین نقاط ضعف نیز بیانگر آن است که میانگین نمرات موزون این گویه‌ها برابر با $(1/69)$ است درحالی‌که میانگین نمرات موزون فرصت‌های منطقه‌ای برابر با $1/20$ است. بر اساس تحلیل داده‌های به دست آمده چند نکته حائز اهمیت است.

(۱) یکی از الزامات دستگاه سیاست‌ خارجی کشورها برای وضع سیاست‌ خارجی خود و نقش‌آفرینی در درون نظم‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، انجام محیط‌شناسی راهبردی مستمر و مداوم به منظور برآورد موقعیت اقدام استراتژیک آن‌هاست تا در تناسب با وضعیت اقدام استراتژیک و راهبردی کشور سیاست‌های اعلامی و اقدامی خود را تنظیم نمایند. بی‌توجهی به محیط‌شناسی راهبردی و وضع سیاست‌های تهاجمی یا رقابتی بدون در نظر گرفتن وضعیت اقدام استراتژیک یک کشور می‌تواند خسارت‌های مادی و معنوی بسیار زیادی را برای آن کشور به دنبال داشته باشد و ممکن است جایگاه آن کشور را در درون نظم‌ها و معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی به خطر بیندازد.

(۲) با اینکه جمهوری اسلامی ایران یکی از قدرت‌های منطقه‌ای تاثیرگذار در منطقه غرب آسیا به شمار می‌رود اما در یک دهه گذشته به علت کم‌توجهی به تهدیدات و فرصت‌های منطقه‌ای نتوانسته است در جهت ارتقای موقعیت خود به نحو مطلوب از قوت‌ها و فرصت‌ها استفاده نماید. میانگین نمرات موزون ضعف‌ها و تهدیدات بر روی مختصات نمودار الگوی تحلیل SWOT در بعد منطقه‌ای نیز بیانگر آن است که موقعیت اقدام استراتژیک ایران در حال حاضر در وضعیت تدافعی قرار دارد و لازم است جهت بهبود سطح کنشگری و جایگاه منطقه‌ای ایران در مرحله اول راهبردهای تدافعی و محافظه‌کارانه را برای غلبه بر تهدیدات و ضعف‌ها در دستور کار دستگاه‌های سیاست‌گذاری قرار گیرد و بعد از بهبود وضعیت، راهبردهای رقابتی را در دستور کار برنامه‌های منطقه‌ای خود قرار دهد.

(۳) محیط منطقه غرب آسیا یک محیط سیال و پیچیده است و ائتلاف‌سازی‌ها در این منطقه بسیار ناپایدار است. بهره‌گیری از قوت‌ها و فرصت‌ها برای کنشگرانی همانند جمهوری

اسلامی ایران که با ضعف‌ها و تهدیدات متنوعی مواجهه هستند به آسانی میسر نیست به تعبیر دیگر جمهوری اسلامی ایران با توجه به وضعیت رقبا و مخالفان خود در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی، به آسانی نمی‌تواند از فرصت‌ها و قوت‌ها در راستای غلبه بر ضعف‌ها استفاده نماید.

۴) بسیاری از قوت‌های موجود و حتی فرصت‌ها نتیجه موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ایران است و به صورت خدادادی در اختیار ایران قرار گرفته است. به تعبیر بهتر این موقعیت‌ها نتیجه دیپلماسی هوشمندانه و متبحرانه ایران در پی خلق فرصت‌ها نبوده و نیست بلکه قوت‌ها و فرصت‌هایی است که از قبل وجود داشته و بنا بر اقتضائات محیطی، امروز ایران از آن‌ها بهره‌مند شده است.

۵) واقعیت آن است که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران هم در محیط منطقه‌ای و هم در محیط بین‌المللی در طی چند دهه اخیر یک سیاست خارجی تهاجمی بدون در نظر گرفتن موقعیت اقدام استراتژیک کشور بوده است. در واقع راهبردهایی که جمهوری اسلامی ایران در جهت تعقیب منافع ملی خود پیگیری کرده است بدون توجه به وضعیت کشور بوده است. بر اساس رویکردهای علمی به سیاست خارجی لازم است جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به جایگاه مطلوب‌تر در سطح منطقه و حتی فراتر از آن در سطح نظام بین‌الملل به بازنگری در سیاست‌ها و راهبردهای خود دست بزند تا با درک واقع‌بینانه از محیط بتواند راهبرد مناسب برای دستیابی به اهداف خود در پیش بگیرد.

کتابنامه

۱. تجری، منابع:
۲. اکرمی نیا، محمد (۱۳۹۲)، «راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دست‌یابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴» فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۶، شماره ۲، پیاپی ۶۰.
۳. رستمی، مجتبی؛ نمایان، فرشید (۱۳۹۸). «مضامین و چالش‌های نقش راهبردی دیپلماسی اقتصادی در توسعه تجارت خارجی ایران». فصلنامه روابط خارجی. ش ۴۴.
۴. صالح نیا، علی؛ بختیاری، حسین (۱۳۹۷)، «اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۷.

۵. عراقی، غلامرضا (۱۳۹۴)، «فرصت‌ها و چالش‌های صدور انقلاب اسلامی و راهبردهای ارتقاء آن در عصر بیداری اسلامی»، رساله دکتری، دانشگاه باقرالعلوم.
۶. فوزی، یحیی؛ محمودی کیا، محمد (۱۴۰۰)، «جمهوری اسلامی ایران و نظام بین‌الملل: چرایی چالش‌ها و راهبردها» فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۲، شماره ۲.
۷. قربانی، مصطفی؛ غفاری، سلیمان؛ کارگرشورکی، علی (۱۳۹۹)، «راهبرد نگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT» مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ۹، شماره ۱، پیاپی ۳۳.
۸. گلشنی، سید علیرضا؛ سهرابی، حمیدرضا (۱۳۹۱)، «نقش ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران در امنیت انرژی جهانی بر اساس مدل استراتژیک SWOT» فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، دوره ۴، شماره ۱۳.
۹. مبینی دهکردی؛ خالقی، آرمین؛ نوبری، نیلوفر (۱۳۹۹)، تجزیه و تحلیل پیشرفته محیط راهبردی (عدم قطعیت، پیچیدگی و هوشمندی)، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. مبینی دهکردی، علی؛ حیدری، حامد (۱۳۹۳)، مبانی دانش محیط‌شناسی راهبردی (مفاهیم، تئوری‌ها، فنون و کاربردها)، تهران، نشر گنج شایگان.
۱۱. مبینی دهکردی، علی؛ خالقی، آرمین؛ وهابی ایبانه، محبوبه و فرزانه بیات ترک (۱۳۹۶)، شناسایی ویژگی‌های شبکه خبرگان برای شناخت محیط راهبردی در سطح ملی، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، سال ۷، شماره ۱.
۱۲. مهر علیزاده، یدالله؛ مقدس پور، احسان؛ جودزاده، نسترن (۱۳۹۶) «مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک»، تهران، انتشارات راه معاصر.
۱۳. هادی پور، میثم؛ حافظ نیا، محمدرضا (۱۴۰۰)، «تحلیل نقاط قوت و ضعف جمهوری اسلامی ایران در استفاده از ظرفیت‌های منطقه جنوب آسیا» فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، دوره ۲۰، شماره ۹۳.

14. Alperen, M. J. (2017). *Foundations of Homeland Security: Law and Policy*, John Wiley and Sons, Inc. Hoboken, NJ, USA.
15. Baylis, John and Smith, Steve (editors) (2001), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford: Oxford University Press.
16. Dreyer, I. and G. Stang (2013). « Foresight in Governments-Practices and Trends around the World", *Yearbook of European Security* yes, 7-32.

17. Gilpin, R. (1981), *War and Change in World Politics*, Princeton: Princeton University Press.
18. Habegger, B. (2009). *Horizon Scanning in Government: Concept, Country Experiences, and Models for Switzerland*, Center for Security Studies (CSS), ETH Zurich.
19. Quiggin, T. (2007). Seeing the Invisible: National Security Intelligence in an Uncertain Age, *World Scientific*